

■ 37: Türkçedeki ses değişiklikleri nelerdir?

Ses değişmesi, bir kelimedede bir sesin, yerini başka bir sese bırakmasıdır. Yeni ses, eski sese genellikle yakın bir ses olur. Ses değişmesi, her dilde görülen, dillerin tabiatında olan bir olaydır.

Canlı bir varlık olan dil, tarihi içinde kendi sistemine uygun olarak sürekli değişir ve gelişir. Bu değişme, yalnızca yabancı dillerden kelime alma şeklinde olmaz, dilin yerli kelimeleri de bazı değişme ve gelişmelere uğrarlar. Örneğin, bugün kelime başında *d* ile söyleyip yazdığımız bütün Türkçe asıllı kelimeler, eskiden *t* ile başlıyordu: *tağ* 'dağ', *temir* 'demir', *togmak* 'doğmak' gibi.

Tarih ile bugün arasında ses değişikliklerine dayalı farklılıklar olduğu gibi, böyle farklılıklar, aynı zaman di-

liminde, fakat değişik bölgeler arasında da olur. Esasen ağızlar da coğrafi bölgeler arasındaki bu ses değişmelerinden temellenir. Örneğin, yazı dilinde *k* ile başlayan kimi kelimeler, yurdumuzun bazı bölgelerinde *g* ile söylenir: *gabak* 'kabak', *gişi* 'kişi', *guru* 'kuru' gibi

Ses değişmelerinin bir kısmının sebebi belli değildir. Çoğu ses değişmelerine ise, söyleyiş kolaylığı ve emek tasarrufu sebep olur.

Ses değişmelerinin hepsi yazıya yansıtılmaz. Özellikle bölgesel olanlar, konuşmada kalır. Örneğin, *İstanbul* kelimesini *İstambul* şeklinde de söylüyoruz, ama böyle yazmıyoruz. Günlük standart dile ait ses değişiklikleri zamanla yazı diline de yansır. Örneğin, şimdi *perşembe* şeklinde söyleyip yazdığımız kelime eskiden *perşembe* söylenip *perşenbe* yazılıyordu. Zamanla, söyleyiş biçimi yazıya da aynen yansıdı.

Günümüzde yazı dilindeki başlıca ses değişiklikleri şunlardır:

1. *ç* > *c* değişmesi: Kelime sonundaki bazı *ç*'ler, ünlüyle başlayan bir ekten önce *c* olur: *ağaç+ı* > *ağacı*, *kılıç+ım* > *kılıcım*, *borç+umuz* > *borcumuz*.

2. *k* > *g*, *ğ* değişmesi: Kelime sonundaki bazı *k*'ler, ünlüyle başlayan bir ekten önce *g* veya *ğ* olur: *ahenk+i* > *ahengi*, *kabuk+u* > *kabuğu*, *ılık+i* > *ılığı*, *fındık+ın* > *fındığın*.

3. *p* > *b* değişmesi: Kelime sonundaki bazı *p*'ler, ünlüyle başlayan bir ekten önce *b* olur. *kasap+ı* > *kasabı*, *kalp+ın* > *kalbin*, *kap+ımız* > *kabımız*.

4. *t > d* değişmesi: Kelime sonundaki bazı *t*'ler, ünlüyle başlayan bir ekten önce *d* olur: *git-er > gider, tatar > tadar, armut+u > armudu.*

5. *a, e > ı, i, u, ü* değişmesi: Fiillerin sonundaki *a* ve *e* sesleri, *-yor* şimdiki zaman ekinden önce darlaşır ve ünlü uyumlarına göre *ı, i, u, ü* olur: *ye-yor > yiyor, oynuyor > oynuyor, kayna-yor > kaynıyor.*

Yazıya da yansıyan ses değişmeleri bunlardır. Bunların sonuncusu kurallıdır. Diğerlerinin kuralı yoktur. Onun için, değişmeye uğrayan kelimeler, yazım kılavuzlarının dizinlerinde ayrıca gösterilir.